

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/53/23-27>

**Sevinc Orucova**

Naxçıvan Dövlət Universiteti

psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0000-2464-3199>

s.orucova.71@gmail.com

## Praktik psixoloqa verilən ixtisas tələbləri

### Xülasə

Məqalədə praktik psixoloqun fəaliyyətindən, ixtisasına verilən tələblərdən bəhs olunur. Qeyd olunur ki, praktik psixoloqun uşaqlarla işləmək sahəsində zəruri təcrübəyə malik olması vacib şərtlərdən biridir. Onun fəaliyyətinə qeyd olunan ümumi tələblərlə yanaşı, bir sıra xüsusi tələblər də verilir. Bu tələblər sırasında praktik psixoloqun ayrı-ayrı istiqamətlər — məsələn, psixodiagnostika, psixokorreksiya, “çətin” uşaqlarla iş, inkişafda geridə qalan və s. uşaqlarla aparacağı işlərlə bağlı tələblər mühüm yer tutur. Praktik psixoloqun şəxsiyyətlərarası ünsiyyət sahəsində biliklərə, bacarıq və vərdislərə dərinlən bələd olması vacib şərtlərdən biridir. Psixoloji metodikaları, qaydaları, onların layihələndirilməsi, nəticələrin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üzrə işin uğurlu olması üçün praktik psixoloq riyazi statistika, proqramlaşdırma, kompüterdə işləmək kimi zəruri biliklərə və onlardan istifadə etmək bacarıqlarına da malik olmalıdır.

*Açar sözlər: praktik psixoloq, ixtisas tələbləri, psixoloji məsləhət, məktəbdə psixoloji xidmət*

**Sevinc Orucova**

Nakhchivan State University

PhD in Psychology

<https://orcid.org/0009-0000-2464-3199>

s.orujova.71@gmail.com

## Special Requirements for Practical Psychologists

### Abstract

The article discusses the activities of a practical psychologist and the requirements for his specialty. It is noted that one of the important conditions for a practical psychologist is to have the necessary experience in working with children. Along with the general requirements mentioned above, a number of special requirements are also given for his activities. Among these requirements, the requirements for the work of a practical psychologist in separate areas — for example, psychodiagnostics, psychocorrection, work with “difficult” children, children with developmental delays, etc. — occupy an important place. One of the important conditions is for a practical psychologist to have deep knowledge, skills, and habits in the field of interpersonal communication. In order to successfully work with psychological methodologies, rules, their design, verification, and evaluation of results, a practical psychologist must also have the necessary knowledge and skills in mathematical statistics, programming, and computer work, as well as the ability to use them.

***Keywords:** practical psychologist, qualification requirements, psychological counseling, psychological service at school*

## Giriş

Son illər psixologiya elminin sürətlə inkişaf etməkdə olan sahələrindən biri praktik psixologiyadır. Onun meydana gəlməsi istehsal, təhsil, tibb, hüquq, ailə və nikah, əməyin elmi təşkili və s. praktik fəaliyyət sahələrində psixoloji biliklərin ekspertiza, diaqnostika və konsultasiya kimi tətbiqi ehtiyaclarının tələbləri ilə şərtlənmişdir. Praktik psixologiya psixoloq-mütəxəssisin fəaliyyətinin strategiya və taktikasını müəyyən edən iş prinsiplərinin və peşəkar ustanovkalarının özünəməxsus sistemidir. Onun tərkibində fərdi və qrup psixoterapiyası, ünsiyyət treninqi, ailədaxili münasibət məsələləri ilə bağlı psixoloji məsləhətlər və məktəb psixoloji xidməti diqqəti xüsusi olaraq cəlb edir.

XXI yüzillikdə Azərbaycan məktəbinin, bütövlükdə təhsil sisteminin uğurları bütün başqa şərtlərlə yanaşı, həm də məhz psixoloji biliklərin məktəb təcrübəsində nə dərəcədə səriştə ilə gerçəkləşməsindən, psixoloji xidmətin təhsil sistemindəki rolundan asılıdır (Bayramov & Əlizadə, 1986, s. 47).

### Tədqiqat

Təhsil sistemində psixoloji xidmət pedaqoji psixologiyanın formalaşma mərhələsində olan yeni sahələrdən biridir. Artıq son dövrlərdə tətbiqi pedaqoji, sosial psixologiya və şəxsiyyət psixologiyası kimi sahələr doğru olaraq ümumi bir adla — praktik psixologiya — adlandırılır. Son 10 il ərzində psixologiyanın praktik-tətbiqi sahələrində çalışan psixoloqların fəaliyyəti əhəmiyyətli şəkildə artmışdır.

Praktik psixoloqun fəaliyyəti o halda səmərəli ola bilər ki, o, öz iş təcrübəsi əsasında peşəkarlıq səviyyəsini daim artırmaq qayğısına qalsın, öz həmkarları ilə müntəzəm dialoq aparsın, elmi ədəbiyyatları daim izləməklə elmi-nəzəri hazırlıq səviyyəsini yüksəltmək səylərini artırsın. Qeyd olunan bu amillərin hər biri qarşılıqlı olaraq bir-biri ilə sıx bağlıdır. Onlardan biri təmin olunmadıqda praktik psixoloqun peşəkarlıq keyfiyyətlərindən danışmaq əbəsdir. Məsələn, şəxsi təcrübə kifayət qədər deyilsə, onda praktik psixoloqun şəxsi mövqeyi olmadığından onun həmkarları ilə dialoqu baş tuta bilməz. Praktik psixoloqun öz həmkarları ilə peşəkar dialoqu olmadıqda isə onun başqalarının təcrübəsi ilə tanışlığı, özünün və başqalarının baxışlarına tənqidi münasibəti formalaşa bilməz. Praktik psixoloq dünyanın aparıcı psixoloji cərəyanları, nəzəriyyə və təcrübəsi ilə tanış olmadan zamanın artan tələblərindən geridə qalmış olur. Bu sahədə çalışan mütəxəssislərin qarşılıqlı əlaqələrinin zəif olması həm psixoloji nəzəriyyə, həm də akademik psixologiya üçün ciddi problemlər yaradır. Psixoloji nəzəriyyə dedikdə biz ilk növbədə şəxsiyyət nəzəriyyəsini, emosiyaları, yaşantıları, sosial psixologiya nəzəriyyəsini — yəni birbaşa praktik psixologiya ilə bağlı olan nəzəriyyələri — başa düşürük (Çələbiyev, 2005).

Psixoloji nəzəriyyə sadəcə olaraq yalnız praktik, tətbiqi əsasları, istiqamətləri müəyyən etməklə məşğul olmur. Nəzəriyyə praktikadan çıxış edir, daha sonra isə o, praktikaya təsir göstərərək onu zənginləşdirir. Dünya psixologiya elmində də nəzəriyyə ilə təcrübənin qarşılıqlı münasibətlərinin dialektikası belədir. O cümlədən psixoloji praktika şəxsiyyət psixologiyası qarşısında daha yeni və adekvat məqsədlər qoyur. Şəxsiyyət psixologiyasında öyrənmə obyektı insan, onun şüuru, yaşantıları və hissləridir (Baxşəliyev, 1991, s. 75).

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra cəmiyyətin müxtəlif sahələrində, o cümlədən təhsil sistemində köklü iqtisadi, mədəni və sosial dəyişmələr baş verməkdədir. Təhsildə humanistləşdirmə və demokratikləşdirmə ilə bağlı islahatların aparılması, Boloniya təhsil sisteminə inteqrasiya, qiymətləndirmə sistemindəki yeniliklər və s. məktəb psixoloqunun üslubunda da bir sıra dəyişikliklərin həyata keçirilməsi zərurətini ortaya qoymuşdur. Bununla yanaşı, cəmiyyətdə gedən dinamik proseslərin fonunda idarə edənlər və idarə olunanlar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsi prinsiplərinin və üsullarının yeniləşdirilməsinə, o cümlədən müəllim-şagird münasibətlərinə yeni kontekstdən yanaşmağa ciddi ehtiyac duyulur.

Praktik psixoloqun rəhbərlik üslubu onun fərdiyyəti ilə də sıx bağlıdır. Onun fərdiyyətinin formalaşması sosiallaşma prosesində daha uğurla gedir. Bu inkişaf real təcrübədə, insanın maraqlarına uyğun gələn fəaliyyət sisteminin konkret tipi və növünün səmərəli qurulması, hərəkətlərin məqsədyönlü dərk edilməsi sayəsində baş verir. Praktik psixoloq özünün peşə bacarıqlarına bu qaydada baş verən sosial inkişaf sayəsində nail olur. Bu inkişaf həm də təhsil

mühitində, onun iş yoldaşları və şagirdlərlə sosial əlaqələrinin təsiri ilə gedir. Həmin əlaqələrin məzmununun öyrənilməsi psixoloqların fərdi üslubu və rəhbərlik bacarığının formalaşmasının qanunauyğunluqlarını aydınlaşdırmağa imkan verir.

Faktlar göstərir ki, məktəb psixoloqu həm qrupların yaradılmasında, həm də bu qruplarda işin səmərəli təşkilində, qrup üzvlərinin birgə fəaliyyətdə məhsuldar nəticələrə nail olmalarında xeyli çətinliklərlə üzləşirlər. Bu nöqteyi-nəzərdən psixoloqun sosial fasilitator funksiyasının pedaqoji prosesdəki rolunun öyrənilməsi onun məktəbdə rəhbərlik üslubunun sosial-psixoloji məsələlərini ayırd etməyə zəmin yaradır.

Qeyd olunan bu məsələlər bağlı Azərbaycan tədqiqatçılarından B.H.Əliyev, Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə, M.Ə.Həmzəyev, Ə.Ə.Qədirov, Ə.T.Baxşəliyev, K.R.Əliyeva, Q.E.Əzimov, R.İ.Əliyev, S.M.Quliyev, N.M.Muxtarova, C.Q.Aliyev, Ü.A.Əfəndiyeva və b. təhsil qruplarında və kollektivdə şəxsiyyətlərarası münasibətləri, müəllimin rəhbərlik fəaliyyətinin xüsusiyyətlərini araşdırmışlar. Bu tədqiqatlarda qrup münasibətlərində rəhbərlik probleminin psixoloji mahiyyəti aydınlaşdırılmış, valideyn–uşaq, tərbiyəçi–uşaq, müəllim–şagird münasibətləri, pedaqoji ünsiyyət, onun şərtləri, praktik psixoloqun fəaliyyəti və s. diqqət mərkəzinə gətirilmişdir. Lakin olduqca maraqlı nəticələrin əldə olunduğu bu tədqiqatlarda problemin bütün aspektlərinin, xüsusilə də sosial-psixoloji aspektlərin öz əksini tapdığını demək olmaz. Bu da problemin müasir dövr üçün bir daha aktual olduğunu göstərir (Çələbiyev, 2007).

Azərbaycan məktəblərində psixoloji xidmətin təşkili təcrübəsi və problemləri. Təhsil sistemində praktik psixoloq vəzifəsinə iddiaçı olan hər bir şəxs müəyyən ixtisas tələbləri verilir. Hər şeydən əvvəl bu vəzifədə çalışan şəxs xüsusi ali psixoloji təhsilə və ya ali təhsillə birgə xüsusi ixtisas təhsilinə malik olmalıdır. Belə diplom universitetlərin *Psixologiya* fakültələrinin və digər ali məktəblərin “Təhsil sistemində praktik psixoloq” ixtisası almış məzunlara və ali məktəblərdə təlim keçmiş yenidən hazırlanma fakültələrinin məzunlarına verilir.

Praktik psixoloq — praktik psixoloji məsələlərin həlli ilə məşğul olan, psixologiya üzrə ali təhsilə malik olan mütəxəssisdir. O, heç də psixologiyanın bir fənn kimi tədrisi və ya fundamental psixoloji tədqiqatla məşğul olmur. Onun əsas vəzifəsi testləşdirmə, psixoloji məsləhətlərin verilməsi, inkişafetdirici-korreksiya işlərinin aparılması, psixoprofilaktika və psixoloji maarifləndirmə sahəsində peşəkar fəaliyyəti həyata keçirməkdən ibarətdir. Eyni zamanda praktik psixoloqun psixologiyanı yüksək nəzəri səviyyədə bilməsi ilə yanaşı, peşəkar fəaliyyət üçün zəruri olan psixodiyagnostika, psixoterapiya, psixokorreksiya, patopsixologiya, defektologiya, psixoloji məsləhətlər və bir sıra digər bilik sahələrinə də bələd olması zəruridir (Baxşəliyev, 1991, s. 25).

Praktik psixoloqun uşaqlarla işləmək sahəsində zəruri təcrübəyə malik olması da vacib şərtlərdən biridir. Onun fəaliyyətinə qeyd olunan ümumi tələblərlə yanaşı, bir sıra xüsusi tələblər də verilir. Bu tələblər sırasında praktik psixoloqun ayrı-ayrı istiqamətlər — məsələn, psixodiyagnostika, psixokorreksiya, “çətin” uşaqlarla iş, inkişafda geridə qalan və s. uşaqlarla aparacağı işlərlə bağlı tələblər mühüm yer tutur (Həmzəyev, 1991).

Psixodiyagnostika üzrə aparılacaq işlərin sistemini bilməklə praktik psixoloq bu istiqamətə aid olan metodlardan səmərəli istifadə edir, onun nəticələrini qiymətləndirir və uşağa əməli köməklik göstərmiş olur. Psixoloji metodikaları, qaydaları, onların layihələndirilməsi, nəticələrin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi üzrə işin uğurlu olması üçün praktik psixoloq riyazi statistika, proqramlaşdırma, kompyuterdə işləmək kimi zəruri biliklərə və onlardan istifadə etmək bacarıqlarına da malik olmalıdır. O, psixoloji məsləhətlər sahəsində ixtisas hazırlığını ünsiyyət psixoterapiyasının texnologiyasını tətbiq etməklə, söhbət, müsahibə aparmaq qabiliyyəti ilə nümayiş etdirə bilər. Praktik psixoloq insanları inandırmaq, onları təlqin etmək, diqqətləri özünə cəlb etmək bacarıqlarına da malik olmalıdır. Bunun üçün praktik psixoloq insanları yaxşı qavramaq və başa düşmək, özünə inam yaratmaq bacarığına malik olmalı, onlara psixoloji təsirdə inamlı olmalıdır. Praktik psixoloqun şəxsiyyətlərarası ünsiyyət sahəsində biliklərə, bacarıq və vərdislərə dərinlən bələd olması vacib şərtlərdən biridir (Həmzəyev, 2003).

Psixokorreksiya istənilən müştəriyə praktik təsir göstərmək bacarığına əsaslanan xüsusi və mürəkkəb tətbiqi iş sahəsidir. Ona görə də bu istiqamətdə səmərəli iş aparmaq üçün praktik psixoloq

müxtəlif formada sosial-psixoloji treninqlərin təşkili və keçirilməsi mexanikasına, psixoanaliz priyomlarına və digər psixoterapevtik texnikalara bələd olmalıdır. Psixokorreksiya psixoloji xidmət sistemində daha çətin və mürəkkəb bir istiqamətdir (Əlizadə, 2004, s. 41–42).

Praktik psixoloqun çətin uşaqlarla iş sistemi xüsusilə böyük diqqət və hazırlıq tələb edir. Uşaq evlərində, bağçalarda, valideyn himayəsindən məhrum edilmiş uşaqlar üçün internat tipli müəssisələrdə, xüsusi internat məktəblərdə çalışan praktik psixoloqların fəaliyyətinə xüsusi tələblər verilir. Belə müəssisələrdə çalışan tərbiyəçilər və psixoloqlar uşaqlar üçün itirilmiş valideynləri əvəz etməli, onlara xüsusi diqqət və qayğı göstərməlidirlər. Bu müəssisələrdə tərbiyə olunan uşaqlar qayğıya, nəvazişə, mərhəmətə, ətrafdakı yaşlı adamlara münasibətdə emosional əlaqələrə, xeyirxah münasibətlərə adi uşaqlardan daha çox tələbat və ehtiyac duyurlar. Internat tipli müəssisələrdə olan uşaqların intellektual, emosional, mənəvi və şəxsiyyətlərarası münasibətlər baxımından öz yaşadlarından xeyli geri qalması faktı elmi cəhətdən çoxdan sübut olunmuşdur.

Təhsil sistemində fəaliyyət göstərən praktik psixoloq uşağın maraq və mənafeələrinin müdafiəsində əsas simadır. Bu, onu pedaqoqlardan fərqləndirən başlıca cəhətlərdən biridir. Praktik psixoloq haqqında “Əsasnamə”də onun hüquq və vəzifələri bir-biri ilə sıx şəkildə əlaqələndirilmiş, bir mütəxəssis kimi qarşısında yüksək peşə məsuliyyəti qoyulmuşdur.

Praktik psixoloq təlim və tərbiyə ilə məşğul olan hər hansı şəxs tərəfindən uşağın hüquqları pozulduqda uşağın maraqlarını fəal surətdə müdafiə etməli, öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqil və peşəkar qərarlar verməli, uşağın inkişafına uyğun gəlməyən, ona zərər vuran təlim və tərbiyə metodlarının tətbiq olunmasının qarşısını almalıdır. Uşağın mənafeələrinin müdafiəçisi olan psixoloq səlahiyyətli inzibati idarəetmə orqanları tərəfindən onun taleyi ilə bağlı qərarların qəbulunda öz mövqeyini bildirməli, mütərəqqi qərarların qəbuluna çalışmalıdır (Əmrəhli, 2006, s. 97–98).

Təhsil müəssisəsində çalışan praktik uşaq psixoloqu tibbi-psixoloji, defektoloji və məhkəmə-psixoloji ekspertizaların keçirilməsində şəxsən iştirak etməklə, öz mövqeyini ortaya qoymağı bacarmalıdır. Məktəb psixoloqunun hüquqları sosial, mənəvi və hüquqi baxımdan müdafiə olunmalıdır. Onların hüquqlarının sosial müdafiəsi təhsil sistemində aid olan təşkilatlar tərəfindən təmin olunur. Belə təşkilatlar sırasında Praktik Psixoloqlar Assosiasiyasının, Təhsil Cəmiyyətinin, Uşaq və Təhsil fondlarının, uşaqların təlim və tərbiyəsi mərkəzlərinin, kütləvi informasiya vasitələrinin adlarını qeyd etmək olar (*Xalq Təhsili Sistemində Psixoloji xidmət haqqında Əsasnamə*, 1999).

Təhsil sistemində çalışan praktik psixoloqun mənəvi müdafiəsi ictimai rəyin dəstəyinə əsaslanır. Praktik psixoloq öz səlahiyyətinə aid olan vəzifələri müstəqil şəkildə, digərlərini isə təhsil və tərbiyə ilə məşğul olan başqa mütəxəssislərlə qarşılıqlı əlaqədə və onlarla birlikdə yerinə yetirir. Müstəqil icra olunan vəzifələr sırasında pedaqoji-psixoloji xarakterli tədqiqat-axtarıcılıq təşəbbüsləri ilə bağlı metodların seçilməsi, müayinələrin keçirilməsi, onun nəticələrinin interpretasiyası və onlardan irəli gələn tövsiyələrin hazırlanması aid edilə bilər (Zeynalabdinova, 2003).

Praktik psixoloqun birgə yerinə yetirdiyi vəzifələr sırasında müəllimlərə, valideynlərə və ya onları əvəz edən şəxslərə ümumi psixoloji mədəniyyətin, müasir dövrdə uşaqların düzgün təlim və tərbiyəsi üçün zəruri minimum biliklərin verilməsi, uşaqların sürətli intellektual və şəxsi inkişafı üçün bu biliklərdən istifadə etməyə hazırlıq aid edilə bilər (Çələbiyev, 2003, s. 88).

Praktik psixoloq bir mütəxəssis kimi öz peşə mövqeyini qorumağı bacarmalı, həkim, pedaqoq və sosioloqlarla birlikdə hər bir uşağın normal inkişaf mühitinin yaradılmasını təmin etməlidir. Bu mütəxəssislərin əlbir fəaliyyəti uşaqlarda xüsusi qabiliyyətlərin vaxtında aşkara çıxarılması, onların təlimi və tərbiyəsinə yönəlmiş fərdiləşdirilmiş tövsiyələrin işlənilməsinə təmin etməlidir (Mərdanov, 2006).

Praktik psixoloq üstün qabiliyyətli və istedadlı uşaqların inkişafına yönəlmiş xüsusi inkişafetdirici proqram layihələrinin hazırlanması və ekspertizasının keçirilməsində fəal iştirak etməlidir. Təlim və tərbiyə müəssisələrinin rəhbərləri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində psixoloq pedaqoji kollektivin optimal idarə olunması, təhsil müəssisəsində mənəvi-psixoloji iqlimin daha da yaxşılaşdırılması tələbindən irəli gələn vəzifələri yerinə yetirməlidir (Məmmədzadə, 1996, s. 47).

Müəllim və tərbiyəçilərlə birlikdə psixoloq məktəbəqədər müəssisələrdə qrupların, məktəbdə isə siniflərin komplektləşdirilməsində iştirak edir, uşaqların həyatının bütün dövrlərində sisteməlik olaraq tibbi-pedaqoji və sosial-pedaqoji müayinələri təşkil edir, onların nəticələrinin təhlilində iştirak edir, müəyyən edilmiş qanunvericilik qaydasında psixi inkişafda pozğunluq, davranışda normadan kənara çıxma hallarının ekspertizasını keçirir. Məktəb müdiriyyəti ilə əməkdaşlıq şəraitində praktik psixoloq davranış qüsurları olan ayrı-ayrı uşaqlarla fərdi və qrup şəklində korreksiyaedici treninqlər təşkil edir, onların intellektual və mənəvi inkişafının sürətləndirilməsi məqsədi ilə xüsusi inkişafetdirici iş aparır (Zeynalabdinova, 2003).

### Nəticə

Məlumdur ki, təhsildə psixoloji xidmət bütün təhsil sisteminin sadəcə olaraq vacib hissəsi deyil, o həm də elmi, tətbiqi, praktik və təşkilati istiqamətlərin bütövlüyünü nəzərdə tutan inteqral hadisədir. Bunlarla yanaşı təhsil sisteminə psixoloji xidmətin elmi, aktual və perspektiv olmaqla üç əsas istiqaməti fərqləndirilir. Elmi istiqamət təhsil sisteminə elmi cəhətdən əsaslandırılmış psixoloji xidmət konsepsiyasının yaradılmasını, təlim və tərbiyə müəssisələrində psixoloqun funksiyaları və mövqeyinin müəyyən edilməsini, praktik psixoloqun texnologiyasının və zəruri avadanlıqlar kompleksinin işlənilib hazırlanmasını nəzərdə tutur. Bu texnologiya şəxsiyyətin inkişafı və formalaşmasının elmi tədqiqatlar əsasında əldə edilmiş təlim və tərbiyə göstəricilərinə əsaslanmalıdır. Təhsil müəssisələrində praktik psixoloqlar konkret bir problemin həlli ilə bağlı uşaqlarla, sinif kollektivi ilə, müəllimlər və valideynlərlə işləyirlər. Onlar heç də təhsildə psixoloji xidmət üçün yeni proqram və metodların işlənilib hazırlanması, psixi qanunauyğunluqların tədqiqi və s. ilə məşğul olmurlar.

### Ədəbiyyat

1. Baxşəliyev, Ə. T. (1991). *Azərbaycanda psixoloji fikrin inkişafı (1920-1985-ci illər)*. Maarif.
2. Bayramov, Ə. C., & Əlizadə, Ə. Ə. (1986). *Sosial psixologiyanın aktual məsələləri*. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.
3. Çələbiyev, N. Z. (2003). *Psixodiagnostika məsələləri*. ADPU.
4. Çələbiyev, N. Z. (2005). *Uşaq psixologiyası*. ADPU.
5. Çələbiyev, N. Z. (2007). Təlimdə geridəqalmanın klinik göstəriciləri və korreksiya imkanları. *AMİ-nin xəbərləri*, №3, 86–92.
6. Əlizadə, Ə. Ə. (2004). *Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri*. Pedaqogika.
7. Əmrahlı, L. Ş. (2006). *Psixoloji xidmətin əsasları* (I kitab). MBM.
8. Həməzəyev, M. Ə. (1991). *Pedaqoji psixologiya*. Maarif.
9. Həməzəyev, M. Ə. (2003). *Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları*. Adiloğlu.
10. Xalq Təhsili Sistemində Psixoloji xidmət haqqında Əsasnamə. (1999). [Rus dilindən tərcümə]
11. Məmmədzadə, P. H. (1996). *Təhsil müəssisələrində psixoloji xidmət* [Metodik vəsait].
12. Mərdanov, M. C. (2006, iyul 15). Azərbaycan Təhsil Sistemi: real vəziyyət, problemlər və islahat istiqamətləri (YUNESKO ilə əməkdaşlıq kontekstində). *Azərbaycan müəllimi qəzeti*.
13. Zeynalabdinova, Ə. X. (2003). *Məktəbdə psixoloji xidmətin praktik məsələləri*.

Daxil oldu: 19.07.2025

Qəbul edildi: 12.10.2025